

pa obsežna konskripcija živil, zapora, javne žitnice, maksimalni tarif ter izkaznice o porabi moke in kruha dovolj zgovorno pričajo, da so se oblasti tudi v oni dobi čutile če ne poklicane, pa vsaj primorane, skrbeti za materialne potrebščine najširših slojev prebivalstva.

Pri takratnih nezadostnih in slabih prometnih sredstvih je bila pravočasna skrb še nujnejša kot pri naših zvezah z železnico in brzoparniki, ko se izmenjava blaga v slučaju potrebe more vršiti tako naglo, da je vsaka težja katastrofa malodane izključena. Videli smo tudi, da se je takrat slično kot danes vsled malovrednega denarja, oziroma iz skrbi za dober denar, vršilo trgovanje večinoma le potom zamenjave blaga za blago.

Opozorim naj končno še na dejstvo, da je bilo celo primorje od Reke pa do Devina z vsem ožjim zaledjem preko Istre do Goriške ne-le politično, marveč prav posebno tudi še v narodno-gospodarskem oziru spojeno z ostalimi slovenskimi pokrajinami, katere so predpogoj ne samo процvita,

temveč gospodarskega obstoja sploh tega dela jadranskega obrežja.

Da je bila čaša bridkosti izpraznjena popolnoma do dna, so se pojavile še razne elementarne nesreče, ki so težko zadele našo deželo, predvsem pa mesto Ljubljano, ki je že itak največ trpela.

Že zgoraj smo čuli o močnih potresnih sunkih, ki so takorekoč oznanjali bližajočo nesrečo. Leta 1623. je pogorelo predmestje pred špitalskimi vrati. Naslednjega leta je razsajala po mnogih krajih na deželi kuga. V mestih lakota, na deželi pa kuga! Nič boljše ni bilo l. 1625. na Gorenjskem in Dolenjskem. Valvazor pravi, da so bili tedaj hudi potresi in da so zatem ljudje po Dolenjskem močno umirali.

Vsem tem nesrečam in vsej bedi so se pridružila še mokra leta, slaba letina in nova draginja (1627, 1629). Ako še pristavimo, da so takrat bili mnogi deli Ljubljane žrtev požarov, potem se pač ne moremo čuditi jadrnim klicom obupanega meščanstva po pomoči.

Pozabljen biser slovenskega slovstva.

Priobčil Blazij Grča.

Leta 1869. sem brskal po policah knjižnice osrednjega semenišča v Gorici. Prišel sem do police rokopisov. Pozornost mi vzbudi ličnoviezana knjiga. Odprem in berem: *Novum Dictionarium, Seu Lexicon Universale. — Wörterbuch. — Nove bessedne Buque, ali vsehspluh vsehzhihernih, vsehkupgmain bessedy Buque.*

Pod naslov je zapisal takratni profesor in knjižničar, poznejši rektor monsignor Štefan Kocijančič, da mu je ta rokopis prinesel dne 28. septembra 1865 g. Kacin iz Otaleža, ki je bil takrat bogoslovec v Gorici, in ga je daroval bogoslovski knjižnici in da je on (monsignor) to knjigo dal vezati. Zraven naslova je na prvi strani še to-le besedilo:

Letu vse bodi popissanu pres vse prevsetnosti k' zhasti inu k' hvali samimu vsigamogozhimu, vezhnimu, inu dobrotlivemu Gospúd Bogú, sakaj lyh tajsti Sami Gospúd Búh, kateri je dál tó gnado, de sem jest niému k' zhasti letú déllu sazhèl, taisti bó tudi meni dal tó niegovo dobrutlivo gnado, de bóm jest letú vse dokonzhal.

S' tega Reda Eremitarskiğa Svetiga Avgustina.

Kdo je bil tisti eremitar iz reda sv. Avgustina, ni nikjer povedano. Pisatelj tudi pravi, da je sprejel slovenske besede, kakor jih govoré v Ljubljani in okolici. Smelo bi se torej misliti, da je od tam doma. Zdi se pa, da je s tem Ljubljani naredil le nezaslužen poklon, zakaj mnogo besed ga izdaja za Goričana. Navajam le nekatere: kontentati se, shpaliera, dështer, kambe, arjov, danar, umetalen. Tudi ne rabi ljubljanskega č = zh, ampak šč, n. pr. on piše zheszhena, prebivaliszhe. Slišal sem tudi domnevo, da je bil doma na Krnu, in njegovo ime je Simen Gregorčič ml., vikarij v Avčah, imenoval Gaspar Gregorčič. Gospodje, katerim so ljubljanski arhivi odprti, bi morda mogli dognati resnico, ako pregledajo zapisnike eremitarjev iz leta 1703. do 1710.

Na drugem listu govori pisatelj o virih in namenu nove knjige. Besede pod črko A do E je prevzel »ex Calepino 7. linguarum«, druge je nabral marljivo in skrbno iz raznih knjig in jih preložil na slovenski jezik v porabo učencem in učenikom nemških in latinskih krščanskih šol in, kakor pravi na strani 237., tudi v pomoč pridigarjem. Tam piše:

»*Dictionarium Latino Carniolicum*, prorsus novum, magna cura, et maximo quidem, sed studiosis utili labore ex diversis libris adeo collectum, auctum, et locupletatum, et captum, ad usum studiosae juventutis accomodatum, facili methodo, et novissima hac editione digestum, et ad ordinem ita quidem conscriptum, ut tam magni dictionarii Frisiani vicem aliquatenus explere, immo novum prorsus haberi, facile possit, et quibusvis christianis scholis, quidquid proponendum latine ac germanice dictum occurrat, carniolice reddi, et inserti vire possit; et quaecunque latinae consuetudini fuerint tradenda, inde facillime possunt haberi.«

Da je pisatelj slovar namenil tudi pridigarjem, to pove koncem knjige, kjer pravi: »*Ut praedicatoribus simul, et laicis serviam*«, in pa na str. 238. v sestavku »*Modus concionandi*«.

Na tretjem listu je v latinščini pisana posvetitev, skoraj gotovo redovnemu predstojniku ali voditelju šol; določno pa ni povedano, komu je pisatelj posvetil knjigo, kajti naslov posvetitve se glasi: *Dedicatio Reusmo N: et vigilantissimo N: Francus S. P. D. (= salutem plurimam dicit)*.

Na četrtem listu pisatelj govori bravcu: *Typographus Benevolo Lectori. S. P. D.* V tem sestavku pravi: *Accipe hunc novum laborem laetus et ridenti animo ... Ego non nisi volentibus haec legenda trado ... Scio namque futores esse, qui labori meo detrahant ... Tuum denique est, ut dictionarium hoc tibi compares, comparato studiose utaris ...* Slovar je bil torej namenjen za tisk in za prodaj, za javnost. Kje je vzrok, da knjiga ni prišla v tiskarnico, kdo ve! Pisatelj je svoje delo tudi izpopolnjeval in popravljaj, kajti na mnogih listih so v isti njegovi pisavi priloženi in prilepljeni listki s popravami in dostavki. Vsa knjiga je pisana tesno in drobno, pa jako lično in razločno.

Naslednja dva lista obsegata kos slovnice pod naslovom »*Observationes in scriptione et lectione idiomatis carniolici juxta antiquos libros carniolicos, croaticos, et illyricos ac slavos*«. Pisatelj podaja nauk o pisavi, obliki in izreki posameznih črk, kakor jih rabi v svojem slovarju. Konča pa ta oddelek s kronogramom, ki nam poda letnico 1710. Glasi se: *sI fortassis errores InVeniet LeCtor, taLes eMenDabit*.

Kot zadnji sestavek uvoda, ki ves obsega devet listov, sledi jako zanimiva razprava o slovenskem jeziku in njegovih dialektih in posebej o sorodstvu jugoslovanskih jezikov, da so dialekti istega izvira. Slednjič pa pravi pisatelj, da je v svoj slovar sprejel slovenske besede, kakor se govore v ljubljanski okolici. Ob-

enem pa sam sebe nekako popravlja, spis končujoč: *Quare scribamus more gentis, loquamur more regionis*. Torej: pišimo kakor ves narod piše, govorimo, kakor v dotičnem kraju govore. Pisatelj je tudi ravnal po tem pravilu. Ni sprejel v slovar samo ljubljanske govornice, ampak je nabral besede po vsem slovenskem ozemlju.¹ Šel je nekaterokrat jih iskat na posodo k sosedu na jugu. Pomagal si je pa tudi tuintam z daljšim opisom, n. pr. »tisti, kateri...« Žal, nimam knjige pri rokah, da bi navedel nekaj takih vzgledov. Kje je rokopis sedaj, mi ni znano. V rokah sem ga imel prvič l. 1869. Takrat sem o njem pisal profesorjema Fr. Levcu in Pleteršniku, pa rokopis je obležal v temi, na polici rokopisov v goriškem semenišču. Pred sedanjo svetovno vojno sem ga zopet poiskal v namen, da ga razglasim po časopisih. Lesni in papirni črviči ga niso razjedli, kaj so pa z njim storili najnovejši prebivalci v knjižnici, vojaki ranjenci, mi ni znano. Mislil sem si: ako je Naglič iz Srednje Bele s prepisavanjem že pozabljenih knjig zaslužil, da ga je profesor Rebol dvignil v slovstveno zgodovino, je pač tudi avtor Novih besednih Buqui, Eremitar s tega Reda svetiga Augustina vreden, da ga oznamim slovenskemu svetu. Morda rokopis vzame v roke kak učen jezikoslovec in ga preceni po vrednosti. Tedaj sem si napravil nekaj beležkov, po katerih danes pišem o pozabljenem biseru slovenskega slovstva.

Knjiga obsega 262 listov drobne pisave. Listi imajo dolgost po 19 cm in širokost po 15 cm. Na prvih devetih listih so pisani spredaj omenjeni uvodni sestavki. Z desetim listom se začenja pravi slovar. Knjiga je prav dobro ohranjena. Nekoliko obrabljene so strani od 100 do 107.

Začenja s črko, oziroma z besedo a in končuje z besedo Zythum, thi, vel zythus, thi, jezhmenova voda, vol, is kuhanega shita pytje. Sledi kronogram: *hIsce esto soLI gLorIa Magna Deo = 1703. SInt ergo haec Scripta in honorem Dei = 1704. Si fortassis errores lateant, eos lector emendabit = 1703*. Slede še: Zifre Crainskega shtivenia od 1—1000.000.000.

Potem piše: »Jest sturym en konz letimu prizhnimu dictionario, ali popissanim buquizam, kateriga sem jest N. v' tem 46. leiti moje starosti neuredni v'kumpai slushil, inu na Crainski jesik is latinskiga, preobernil, inu prepissal v tem leti 1706.«

¹ Kar je spričano že v naslovu: vsehsploh, vsehzhhiernih, vsehkupgmain bessedy Buque za »universale«.

Ni pa še konec knjige, ampak slede še razni dodatki, kakor: nazivanja sorodnikov in svakov, imena orodja, jedil, delov hiše, časa. Stran 237. in 238. nam podaje dokaz, da je bil slovar namenjen še posebej pridigarjem: »Na tih dveh straneh je poduk pridigarjem „Modus concionandi“.« S slovarjem je pisatelj hotel postreči pridigarjem in poslušalcem. Pravi namreč: Ut praedicatoribus simul et laicis serviam, nempe ut illi habeant, quod praedicent, isti, quod legant: Clericus es? legito haec. Laicus es? legito ista libenter, crede mihi, invenies hic, quod uterque voles. Nato sta dve strani prazni, potem je zagovor, ki obsega eno stran, potem ena stran izrekov iz sv. pisma itd. NB. Caluitium latinski in slovenski.

Nato sledi zopet nekoliko strani dodatkov. Imena umetnikov, delov telesa, časov, rib, raznih bolezni, tičev, vetrov, dreves, sadja, zelišč, cvetlic, rudnin, vonjav, žita in sočivja, živali in drugo. Ti dodatki so pa pisani večinoma v latinskem in nemškem jeziku in le deloma v slovenskem.

Kakor že poprej zopet v končnem zagovoru nagovarja bravca, da naj prizanaša, ako najde zmote, nevednosti pisatelja, tiskarni in jeziku, ki pogrša slovnico. Si dilligens lector in isto dictionario aliquem errorem invenerit, parcat, vel meae ignorantiae et futuro typo, vel idiomati Carniolicum, carenti gramaticam.

Odkril, objavil sem pozabljeni znameniti biser slovenskega slovstva. Želim, da bi se rokopis našel, da bi ga v roke vzel več slovenski slovničar ter ga znanstveno ocenil. Omenim še, da je bil rokopis brez dvoma pripravljen za tiskarno. Dokaz temu so ponovni izreki pisatelja in razne poprave in dostavki, ki so na majhnih listkih prilepljeni v knjigi tuintam.

Dostavek.

Spisal Viktor Steska.

Ko mi je prišel ta spis slučajno v roke, sem se spomnil P. Marka Pohlina in njegovega spisa »Bibliotheca Carnioliae«, kjer Pohlina na 61. strani omenja rokopis istega naslova. Pripisuje ga P. Ksaveriju Vorencu (Worenz). Ta P. Ksaverij je bil po P. Marku Pohlinu diskalceat, t. j. bosonog avguštinec v Ljubljani, kjer je imel njegov red samostan na Dunajski cesti (ad regias vias = na ajdovščini, na cesarskih cestah, kjer je bila prej deželna bolnišnica). Bil je neutrudno delaven v ko-

rist svoji domovini, zlasti kot pisatelj slovenskih knjig. Sestavil je latinsko-slovenski slovar: »Dictionarium latino-Carniolicum« in sv. pismo v četrkerki v šestih zvezkih. Oba spisa sta ostala v rokopisu, ker pisatelj ni našel založnika.

Odkod je bil ta P. Ksaverij Vorenc? P. Marko pripoveduje, da je bil Carniolus, torej Kranjec. Natančnejših podatkov, žal, nima. Izgovor Vorenc za Lovrenc kaže, da je moral biti gorenjskega rodu. V Bodežicah pri Bledu pravijo še sedaj neki hiši (Arhovi) »pri Vorencu«. Mogoče bi torej bilo, da je bil iz tega kraja. Kdor bi rojstni kraj natančneje dožgal, bi storil uslugo slovenski slovstveni zgodovini.

Ker P. Ksaverij Vorenc sam pripoveduje, da je bil l. 1706. v 46. letu, je moral biti rojen okoli l. 1660. Leta 1710. je dokončal latinsko-slovenski slovar; bil je tedaj v 50. letu. Pozneje nimamo o njem sporočil. Iz njegovega življenja se je dalo samo še to poizvedeti, da je prejel »Fr. Franciscus Xaverius a S. Ignatio« 27. maja 1684 v Ljubljani subdijakonat.

Sedaj torej natančno vemo, da je P. Ksaverij Vorenc res spisal latinsko-slovenski slovar in da je pisal P. Marko Pohlin v tem oziru čisto resnico. Ali mar kdo o tem dvomi? France Levstik ga je radi tega vpiska hudo napadel. Očital mu je »neslano glupost in laž«; imenoval ga je »lažnjivega glupca, imajočega toliko razuma, kolikor ljubezni do resnice«.

Levstik se je tu korenito urezal; čast P. Marka Pohlina je zopet rešena.

Zakaj pa se je Levstik tako razjaril nad nedolžnim P. Markom Pohlinom? Levstik je videl rokopis prevoda sv. pisma Matija Kastelica. Na prvi strani tega rokopisa je prilepljen listek s pripombo, da je rokopis last diskalceatskega samostana ljubljanskega (Ljubljanski Zvon, 1881, 700 in 784, in Levstikovi zbrani spisi, V, 208). »Zgodnja Danica« je namreč l. 1857. na str. 141. opozorila, da se nahaja rokopis Kasteličevega sv. pisma v pišeški graščini barona Moscona pri Brežicah. Po zaslugi prof. Maksa Pleteršnika je prišel ta rokopis (II. in VI. zvezek) v last Slovenske Matice. Ta rokopis in pripombo je torej videl Levstik in sklepal: P. Vorenc je neznan pisatelj; nihče ga ne omenja razen P. Marka Pohlina. Matija Kastelic je pisal slovar in prevod sv. pisma, in to sv. pismo je bilo v knjižnici diskalceatski v Ljubljani, torej je P. Marko Pohlin lagal, da Kasteličevega rokopisa ni videl, ko trdi (Bibl. Carnioliae, p. 13), da ne ve, če se je to sv. pismo izgubilo, ali je kje skrito. Kar velja o sv. pismu, velja prav tako o